

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΧΗ ΔΙΑΚΟΥ

Τὸ μεγαλύτερο κεφαλοχώρι τῆς ἐπαρχίας Λιδωρικιοῦ εἶναι ἡ Ἀρτοτίνα. Τῇ βρίσκεις προχωρώντας μέσα ἀπ' τὸ παράλιο τῆς Βυτρινίτσας ἴσια κατὰ τὸ βορρῆα 15 ὥρες. Ἐξὸν ἀπὸ 6 ὥρες αὐτοκινητάδα τὶς ἄλλες 9 θὰ τὴν κάμης μὲ μουλάρι περνώντας λαγγαδιές καὶ ποτάμια ἀνάμεσα ἀπὸ δασωμένα καὶ γυμνὰ ὄμορφοβούνια. Ἀξίζει τὸν κόπο ἕνα τέτοιο ταξίδι πού θὰ σέ φέρῃ σὲ γνωριμιά μὲ ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ ὄμορφα κομμάτια τῆς πατρίδας μας.

Μισῆς ὥρας δρόμος ἀνάμεσα ἀπὸ νιόφυτο λόγγο ἐλατιῶν παραπέρα ἀπ' τὸ χωριὸ σὲ φέρνει ἴσια στὸ Μοναστήρι. Εἶναι ὁ «Ἀϊ-Γιάννης», «ὁ Πρόδρομος», ὅπου φόρεσε τὰ ράσα τὸ ἀτρόμητο παλιάρι τοῦ σηκωμοῦ τοῦ 1821, ὁ Θανάσης Διάκος, ὁ ἥρωας τῆς Ἀλαμάνας, ὁ ἐθνομάρτυρας τῆς Λαμίας. Τέσσερα χίτρια στὴν ἀράδα τὸ ἕνα παρακάτω ἀπ' τ' ἄλλο,—τὰ δυό, κελλιά, τὸ τρίτο, ὁ Ἀϊ-Γιάννης καὶ τὸ χαμηλότερο τελευταῖο, ὁ Ἀϊ-Παντελεήμονας—, νὰ τί εἶναι τὸ ἀπαντο, αὐτὸ πού λένε οἱ χωριάτες «τὸ μοναστήρι τους». Τ' ἄλλα γύρω σου εἶναι φύση, μεγαλεῖο φύσης, ξεχωριστὴ δημιουργία. Καὶ λές: Χωρὶς ἄλλο, ὅταν δημιουργοῦσε τοῦτον ἐδῶ ἀπάνω τὸν κόσμο τῶν βουνῶν ὁ θεός, ἔβαλε μεγαλύτερη προσπάθεια. Χάραξε τὶς πιὸ ὄμορφες γραμμές, ἔριξε τὰ ζωηρότερα χρώματα τῆς ζωγραφικῆς του. Ἐπέμεινε. Εἶναι ὀλοφάνερη ἡ ἐπιμονή του. Καὶ βλέπεις:

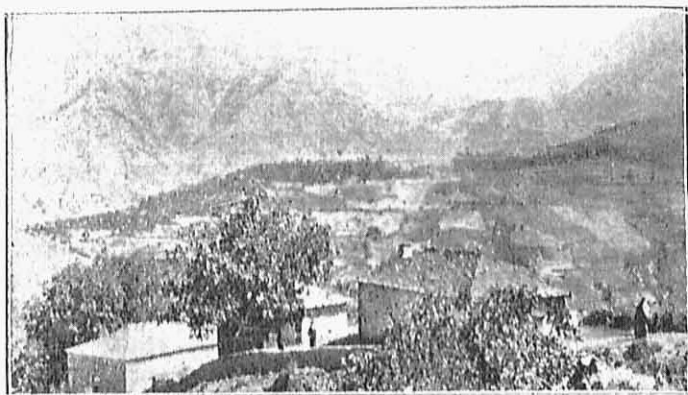
Μιὰ ραχοῦλα πιάνεται, χωρὶς νὰ τὴν καταλάβῃς, ἀπ' τὸ

Α. ΜΠΙΣΚΙΝΗ

ΚΕΝΤΙΣΤΡΑ

μεγάλο χωματοβούνι τῆς Ἀρτοτίνας ἐκεῖ ψηλά στὰ ἔλατα. Κατεβαίνει, καὶ σιγὰ σιγὰ σηκώνει τὴν πλάτη της, γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸ μοναστήρι ἐκεῖ, ὅπου ξαπλώνει κάπως ἀπότομα κάτω τὰ ποδαρικά της νὰ τὰ πατήσῃ στὴν ἄκρη ἀπ' τὸ Φεΐδαρη. Κι αὐτὸς γιὰ νὰ τὰ χαϊδέψῃ κάνει τὴν κυκλάδα του μὲ χάρη ποταμιοῦ πὺν κατεβαίνει ἀπ' «τὰ Βαρδούσια τὰ ψηλά». Στέκοντας πίσω στ' Ἅγιο βῆμα τ' Ἀϊ-Γιάννη, τὸν βλέπεις νὰ ξαγναντᾷ βαθιὰ κάτω μέσ' στὸν πλατανιά

Ἐποψη τοῦ μοναστηριοῦ.

πὺν κρύβεται σὲ λαγγαδιά. Λὲς καὶ κρύβουν ἐπίτηδες τὴν παρθενιά της οἱ λογγιασμένες ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ μακρὲς ράχες πὺν κατεβαίνουν ἀπ' τὸ θεόρατο βουνό. Καὶ στρίβοντας πὺν ζερβιά τὸ μάτι σου, θαρρεῖς πὺν βλέπεις ξέροκα ἀπὸ χιλιόχρονο δέντρο ξαπλωμένον κάτω μὲ τὰ μακρὰ κλωνίρια του διπλωμένα πέρα ὡς πέρα. Ὅχι δὲν εἶναι ξέροκας· εἶναι τὸ μεγάλο «τῆς Καρῶς τὸ ποτάμι» πὺν φέρνει τὰ νερά του ἀπ' τὰ Μουσινιτσιώτικα λειβάδια. Εἶναι τὸ «Διχαλόρεμα»· εἶναι τ' ἄλλα τ' ἀμέτρητα ρεματάκια, πὺν κουβαλοῦν τὶς κατεβασοῦλες τους γιὰ νὰ τὶς ρίξουν στὸ

μεγάλο ποτάμι, όταν κακιώσουν τὰ σύννεφα καὶ δείρουν ἀλύπητα ὅλα τὰ γύρω ἀγριοβούνια. Καὶ σμίγουν. Σμίγουν στὰ «Διπόταμα» κι ὅλα μαζί κάνουν τὴν κυκλάδα τους γιὰ νὰ δεχτοῦν λίγο παρακάτω τὸ ξηροπόταμο τῆς Μαλαβαζιάς καὶ τὸ ἀντάρτικο κάποτε «τῆς Σιτίστας τὸ ποτάμι», ποὺ κουβαλάει τὰ νερὰ τῆς περήφανης καὶ κατασκότεινης ἀπ' τὰ δάση Ὁξυᾶς. Καὶ σιγὰ σιγὰ χάνεται ὁ Φεΐδαρης στρεφογυρίζον-ἀνάμεσα ἀπ' τὰ ἀγριοβούνια ποὺ ἀμέτρητα ὀρθώνονται ἴσια κάτω κατὰ τὰ Κράββαρα.

Καὶ πάνω ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο τῶν ποταμιῶν καὶ τῶν βουνίσιων ρεματιῶν ἓνας ἄλλος κόσμος ὄχι λιγώτερο ὁμορφος ξεπροβάλλει μπροστά σου. Ζερβιά ἢ Σιτίστα «μ' ἓνα σοφρὰ τόπο»¹ ὀλοπράσινο ἀπ' τὰ τριφύλλια, τὰ καλαμπόκια καὶ τ' ἀμπέλια. Κατάμπροστα, «τῆς Ἄρτοτινας τὰ Κάτω ἀμπέλια» μὲ τὸ ὀλόκλειστο ἀπὸ κουφόδεντρα φρῦδι τους καὶ παραπάνω τὸ παρθενικὸ μὲ τὰ ὀλόϊσια θεόροτα ἔλατα «Καλογερικό»². Δεξιά «τὰ Παναμπέλια» σ' ἀμέτρητες ζαγάδες μερασμένα, γαρνιρισμένα ποπάνω μὲ δάσος ἀπὸ ντούσκα καὶ σκόρπια ἐδῶ κι ἐκεῖ ἔλατα.

Ψηλότερα ἀπ' τὴ ράχη, «στὸ Σταυρό», μὲ μεγαλόπρεπη κορμοστασιά ὀρθώνονται τὰ χαλκοπρόσωπα Βαρδούσια ποὺ σὰν παιδιὰ τους κρατοῦν ἀγκαλιασμένες τὶς ἀράδες τὰ βουνὰ καὶ τὰ βουναλάκια ξετυλιγμένα δῶθε κεῖθε ἀνάμεσα στὶς ρεματιές.

Νά, ὁ κόσμος ποὺ διάλεξε ὁ πρῶτος ἐρημίτης ποὺ σκέφτηκε νὰ χτίσῃ τὸ μοναστήρι τ' Ἀϊ-Γιάννη. Ποιὸς νὰ ἦταν τάχατες; Σκοτάδι εἶναι ἢ ἱστορία του, μυστήριο ἢ ζωὴ του! Καὶ ποῖο τάχα δὲν εἶναι μυστήριο σὲ τοῦτον τὸν κόσμο!

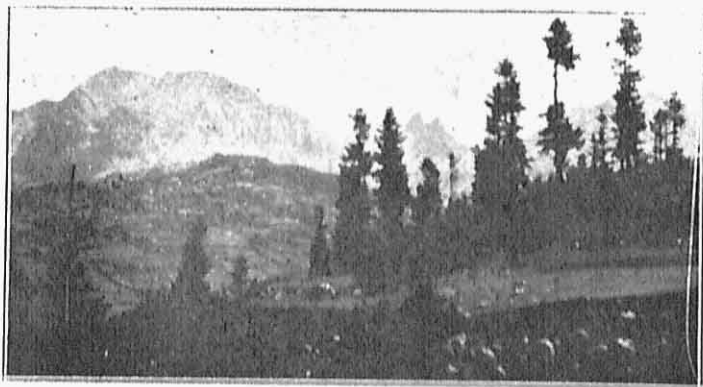
Μιὰ ἀχιδοῦλα φῶς ρίχνει μονάχα ἢ ἴδια κι ἀπαράλλαχτη παντοῦ καὶ πάντοτε λαϊκὴ παράδοση. Πρῶτα τὸ μοναστήρι ἦταν στὸν παρακάτω ὄγχο, στὴν ἀκρὴ στὸ ποτάμι. Ἄγια Παρασκευὴ τὸ λέγανε. — Φτωχούτσικο τότε ἀνάμεσα σὲ

¹ Ἔτσι λένε οἱ Ἄρτοτινοὶ κι ἐννοοῦν πὼς ἔχει λίγον τόπο ἢ Σιτίστα, ἀν τὸν παραβάλλῃς μὲ τὸν ἀπέραντον Ἄρτοτινὸν τόπο.

² Δάσος.

χωράφια ρημοκλήσια. — Στόνειρό του εἶδε κάποιος καλόγερος τὸν Ἄϊ-Γιάννη. Τοῦ εἶπε νὰ φτεγιάσῃ τὸ μοναστήρι του παραπάνω στὴ ραζούλια ἀγνάντια ἀπὸ τὴ Σιτίστα καὶ τὰ Βαρδούσια, ἐκεῖ ποὺ εἶναι τώρα. Καὶ μποροῦσε νὰ μὴν ἀκούσῃ τὴ διατά τ' Ἀγίου ὁ καλόγερος; Τὸ ὄνειρο γίνεται πρᾶγμα. Σὲ λίγο ὠρθώθητε σὲ κείνην τὴν ὁμορφὴν τὴ ριζὴν ὁ «Πρόδρομος» καὶ γύρω τὰ κελλιά του.

Κι ἦταν «μοναστήρι» σὰν γύρω ξακουσμένο. Χιλιάδες

Τὰ Βαρδούσια καθὼς φαίνονται ἀπὸ τὸ μοναστήρι.

κοσμίας μαζεύονταν νὰ προσκυνήσῃ τὴ χάρι του στὶς 29 τ' Αὐγούστου. Γινόταν ἡ λειτουργία κι ἕστερα ἔστρωναν τὰ τραπέζια τους γύρω στὶς λάκκες οἱ παγγυριώτες ἔτρωγαν καὶ τῷβαναν στὸ γλέντι. Ἐτρωγαν πίττες ἀρτυμένες, τυριά... τί δὲν ἔτρωγαν! Κρέατα ψητὰ ὅσα ἠθέλες εἶχες μπροστὰ στὸ τραπέζι σου. Ἀλλὰ ὁ πιὸ νόστιμος κι ἐνλογημένος μιξὲς ἦταν τὸ κρέας τ' ἀλαριοῦ. Τ' ἀλαριοῦ τ' Ἄϊ-Γιάννη. Αὐτὸ περπάταε σὰ ντερβέναγα; μέσα στὸν ἐλατόλογγο ποὺ κουλούρωνε ὀλόγυρα τὸ μοναστήρι. — Ἦτανε τόσο δασυὰ τὰ ἔλατα σ' αὐτὸν τὸ λόγγο ποὺ φεῖδι δὲν ἔσκιζε νὰ πε-

ράση —. Ἐπὶ τὸ καλὸ τὸ γιοματάκι, στὴ μνήμη του, ξαγνάνταε τ' ἀλάφι μπροστὰ στὸ μοναστήρι. Τ' ὠδήγαε ἡ χάρη τ' Ἀγίου κι ἐρχόταν ἡμερο σὰν τ' ἀρνάκι. Τόπιαναν οἱ καλογέροι καὶ τῶδεναν. Τᾶφηναν γιὰ κάμποση ὥρα νὰ ξαποστάση κι ἔπειτα τῶσφαζαν. Μαγέρευαν τὸ κρέας του στὰ καζάνια καὶ τὸ μέραζαν σ' ὅλα τὰ στρωμένα τραπέζια ἕνα γύρω. Πέρναγε τὸ παγγύρι κι ἐρχόταν τ' ἄλλο. Τὴν ἄλλη χρονιά πάλι τὰ ἴδια. Μὲ χαρὰ ὅλοι περίμεναν τὸ γκορπάνι: τ' ἀλάφι τ' Ἀϊ-Γιάννη. Τί καλὸ παγγύρι γινόταν κάθε χρόνο; Ἡ χάρη τ' Ἀγίου ὀλάκερη σκορπιέταν στοὺς παγγυριῶτες.

Μιά κακὴ ὥρα ὅμως ἔτυχε κι ὅλη κείνη ἡ εὐτυχία γίνηκε συντρίμια! Κάποια χρονιά ξαγνάντησε τ' ἀλαφάκι κι ἤρθε ἴσια στὸ μοναστήρι. Ἐνας καταραμένος καλόγερος τὸ πιάνει εὐθύς καὶ τὸ σφάζει. Δὲν τ' ἄφησε τὸ καημένο νὰ ξεκουραστῆ λίγο. «Ἄπ' τ' αὐτὶ καὶ στὸ δάσκαλο». ἴσια στὸ μαχαίρι. Κομματίασε τὸ κρέας του καὶ τῶβαλε στὸ καζάνι νὰ βράση. Σύνταε ἔβαλε τὴν κουτάλα κι ἀνακάτωσε τὸ μαγέρεμα γιὰ νὰ μεράση, κάνει ἔτσι . . . τί νὰ ἰδῆ! Ἐνα ἀνθρωπινὸ χέρι ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο καλυμποῦσε στὸ ζωμὶ μέσα. Ὅλοι κατίλαβαν τὸ θᾶμα. Θύμωσε ὁ Ἄγιος. Καὶ γιὰ νὰ μὴ θυμώσῃ; Δὲν ἔσφαξαν ἀποσταμένο τ' ἀλάφι του; Σταυρὸ καὶ βούλα ἀπὸ τότε καὶ δῶθε. Τόκοιφαν τὸ κρέας τὴ μέρα στὴ μνήμη του. Κανένας δὲν κάνει νὰ τὸ βάνῃ στὸ στόμα του. Ἄμαρτία μεγάλη νὰ τὰ βάλῃς μὲ τὸν Ἄγιο. Φασουλᾶκια κι ἐκεῖνα ἀλάδιαγα κάνει νὰ τρῶνε ὅσοι πᾶνε στὴ χάρη του. Ἐτσι πᾶνε τὰ κρεᾶτα, καὶ τὶς 29 τ' Αὐγούστου ἐγίνε «ἡμέρα νηστείας καὶ προσευχῆς». Τί ὠραῖος θρῦλος! Ὅλάκερον κόσμον κλείνει μέσα του!

Καὶ τώρα τὸ λόγο στὴν ἱστορία. Οὔτε σὲ παλιὸ χαρτί, οὔτε σὲ πλάκα οὔτε καὶ σὲ τοῖχο κάπου βρίσκειται γραμμμένο τὸ ἔτος πού χρίστηκε τὸ μοναστήρι τοῦ Διάκου. Τί κρῖμα! Θαμπὸ φωτάκι μᾶς ὀδηγᾷ σ' ἕνα τέτοιο σκοτάδι. Πάνω σὲ παλιὸ ἀγκωνάρι χτισμένο στὸ νεώτερο κελλὶ πού ἔχτισε στὰ 1888 κάποιος ἀπ' τοὺς σημερινούς διαβατάρικους καλογέρους, — «Παπαθανάσης» τῶνομά του, — γιὰ νάχη στέγη στὴν

μοναξιά του, διαβάζουμε τὸ ἔτος «1728». Ἡ ἐπιγραφή εἶναι παλιά. Φαίνεται. Καὶ τὸ λιθάρι εἶναι παρμένο ἀπ' τὰ παλιότερα κελλιὰ τοῦ μοναστηριοῦ πὺν ἔγιναν ρείπια. Νάναι αὐτὸ τὸ ἔτος πὺν ζητᾶμε σὰν ἔτος πὺν χρίστηκε τὸ μοναστήρι; Ποιὸς μπορεῖ νὰ μᾶς πῆ ναι σ' ἓνα τέτοιο πρόβλημα; Γιατὶ ὄχι καὶ πρωτύτερα; Τάχατες ἐκκλησιὰ καὶ κελλιὰ τὴν ἴδια χρονιὰ χρίστηκαν;

Ἐνα ἱστορικὸ βέβαιο ἔχομε σὲ χέρι. Τὸ πότε καὶ ἀπὸ ποιανοὺς χρίστηκε ἡ ἐκκλησιὰ πὺν βλέπομε σήμερα. Μᾶς τὸ λέει ἡ πλάκα πὺναι χτισμένη ψηλὰ πάνω ἀπ' τὴ βορεινὴ πόρτα μέσα σὲ παραθύρα. Τὰ γράμματα δυσκολοδιάβαστα, γιατί εἶναι πεταχτά, ὄχι σκαλιστά. Μόλα ταῦτα λίγη προσοχὴ χρειάζεται· λίγος κόπος νὰ κρατήσης γιὰ κάμποση ὥρα σηκωμένο κατὰ κεῖ τὸ κεφάλι σου, καὶ τὰ βγάνεις. Νὰ τί γράφουν. «1806. Χασάναγας. Μεχμέταγας, τῶν κτιτόρων Γερασίμο, Ἰακώβο, Παναγιώτης, Παγκράτι, Ἀναγνώστης Φασίτσας, Τριώτη». Τὰ γράμματα κεφαλαῖα σχεδὸν σὰν κεῖνα πὺν μεταχειριζόμαστε σήμερα.

Χασάναγας, Μεχμέταγας! Τί θέλουν ἐδῶ τὰ τούρκικα ὀνόματα; Καλὰ οἱ καλογέροι «Γεράσιμος», «Ἰάκωβος», «Παναγιώτης», «Παγκράτις», καὶ οἱ λαϊκοὶ «Ἀναγνώστης Φασίτσας» καὶ «Τριώτης». Μὰ οἱ Τοῦρκοι νὰ χτίσουν ἑλληνικὸ μοναστήρι; Πῶς γίνεται; Δὲ γίνεται βέβαια, ἀλλὰ τὸ ρωμεῖκο μυαλὸ ἔχει πολλὰ τερτίπια. Ἄκοῦς τί λέει ἡ ζωντανὴ παράδοση τοῦ χωριοῦ. Ἦθελαν νὰ χτίσουν τὴν ἐκκλησιὰ πιὸ μεγάλη. Δὲ χώραε κόσμον πολὺ ἢ μικρούλα πὺν ἦταν χτισμένη ἐκεῖ, ὅπου τώρα εἶναι αὐτὴ πὺν βλέπομε. Ὁ Τοῦρκος ἀμπόδαε τοὺς ραγιαδες νὰ χτίζουνε μεγάλες ἐκκλησιές καὶ νὰ κρεμοῦνε καὶ καμπάνες. Γιὰ νὰ μὴ περηφανεύονται. Ἔτσι τὸ ἤθελε. Τάξεραν αὐτὰ οἱ γερόντοι τῆς Ἀρτοτίνας. Ἦξεραν πὺς θάχουν μεπλάδες μὲ τοὺς Ἀγάδες, ἂν μάθαιναν τὸ μέγλωμα τῆς ἐκκλησιᾶς τ' Ἀϊ-Γιάννη. Σηκώνεται ὁ κουτσάμπασης τῆς Ἀρτοτίνας Ἀναγνώστης Φασίτσας καὶ πάει στὸ Λιδωρῖκι φορτωμένος μπαξίσια. — Πολλὰ τὰ ἔτη σας, Ἀγάδες μου! λέει στοὺς δυὸ τρανύτερους, ἀφοῦ λάδωσε ἀπὸ πρωτύτερα τὸν τροχὸ δίνοντας

στοὺς χροσμεκιαραίους τοὺς τὰ μπαξίσια.—'Αγάδες μου, δὲ χωράει νὰ λειτουργήμαστε στὸ παγγύρι ἐκεῖνο τὸ ἐκκλησάκι τ' Ἀϊ-Γιάννη. Δώστε μας τὴν ἄδεια νὰ τὸ γκρεμίσουμε νὰ χτίσουμε μεγαλύτερη ἐκκλησιά στὴν ἴδια μεριά! Νὰ γράψουμε καὶ τὰ ὀνόματά σας στὴν πλάκα νὰ φαίνεστε γιὰ χτίτορες ἢ ἀφεντιά σας.

—Πὸ γιὰτὶ ὄχι, ὀρέ ραγιά μου! τοῦ εἶπαν. Νὰ πᾶτε, νὰ κάμετε τὴ δουλειά σας. Πὸ κανένας δὲ σὰς ἀμποδάει.

Μιά χαρὰ τὴν ἔπαθαν οἱ Ἀγάδες! Ὁ Χασάνας καὶ Μεχμέταγας ἔπεσαν στὸ δίχτυ πὸν τοὺς ἔστησε ὁ πονηρὸς κουτσάμπασης. Ὅλα ἴβαρα στὸ χρῆμα μπρὸς καὶ τὴ δόξα τᾶχει ὁ Τοῦρκος. Ἡ ἐκκλησία χτίστηκε. Εἶναι αὐτὴ πὸν βλέπουμε σήμερα καὶ τὰ γράμματα λένε ποιά ἦταν ἡ παρῆα πὸν μπῆκε γιὰ κεφάλι νὰ χτιστῆ ἓνα χτίριο 20 ἀπάνω κάτω μέτρων μίκρους καὶ 8 πλατύ. Γιὰ τὸ χωριὸ πὸν ἔπεσε ἀπάνω καταπάνω παρακάλια¹ καὶ βοήθησε ἄλλος κουβαλώντας λιθάρια—κι ἀπ' τὸ Βαρδούσι ἀκόμα κουβάλησαν—, ἄλλος ἄμμο, ἄλλος ξύλα, ἄλλος ἀσβέτι, τσιμουδιά ἢ πλάκα. Αὐτὸ εἶναι εἰδίση τῆς ζωντανῆς καὶ δίκαιης πάντα ἱστορικῆς παράδοσης. Αὐτὴ θέλει νὰ ξέρη τὸ γερο-Φασίτσα μονάχα μὲ οὔλο τὸ χωριό. Αὐτοὺς φέρνει γιὰ χτίτορες. Ὁ γερο-Φασίτσας κι ἀπὸ ἓνα παλιὸ χαρτί, «ὁμολογία τῶν χωριανῶν γιὰ τὴ μπάσταινα τοῦ Κουτζίκη», φαίνεται στὰ 1774 ἀκόμα σὰν πρωτογέροντας τοῦ χωριοῦ: «Ἀναγνώστης Φασίτσας μὲ οὔλο τὸ χωριὸ ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ»².

Σύντραμε καὶ τὸ χωριὸ μὰ κι οἱ μαστόροι ἔβαλαν τὰ δυνατά τους νὰ φκειάσουν σύγουρη δουλειά. Καὶ βλέπεις, ἐνῶ πέρασαν ὡς τώρα 121 χρόνια, πουθενὰ δὲ ραίστηκαν τὰ τοίχια τ' Ἀϊ-Γιάννη. Λιθάρι δὲ σάλειψε ἀπ' τὴ θέση του. Ἀλλὰ κι ὁ πρωτομάστορας ἦταν ἄξιος ἄνθρωπος. Ἐπιανε τὸ χέρι του κι ἔκοβε τὸ μάτι του. Τὰ μονοκόμματα γαλαζολίθαρα—(1,57 μ. τὰ ὀρθάρια καὶ 1,37 τὰ πλακώματα)— πὸν πελέκησε γιὰ τὶς δυὸ πόρτες τοῦ χωριοῦ, βορεινὴ καὶ

¹ Συνδρομὴ στὴ δουλειά.

² Τὸ χαρτί θὰ δημοσιευθῆ στὸ ἱστορ. Ἀρχεῖο τοῦ Καπετ. Σαφάκα

βασίλεμα ἡλιοῦ, τὰ ἔκαμε σκαλιστὰ μ' αὐλακιᾶς ὀλοΐσιες πέρα γιὰ πέρα. Στὴ μονοκόμματη γαλαζόπετρα πὸν πιάνει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὴν πάνω μεριὰ τῆς βορεινῆς πόρτας καὶ κρατεῖ αὐλακωτὸ πλάκωμα, ἔδειξε πὼς κι ἀπ' ἀνώτερη τέχνη δὲν ἦταν ἀνήξερως. Στὴ μέση ἔγλυψε σταυρὸ σὲ κύκλο μέσα κλεισμένον. Ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ δυὸ πουλάκια — δὲ δείχνει τὶ πουλάκια — τεντώνουν τὴ μυτίτσα τους νὰ τσιμπήσουν τὸ σταυρὸ. Πίσω ἀπ' τὰ πουλάκια σέρνονται μὲ σηκωμένο κεφάλι καὶ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα δυὸ φεΐδια. Τάχα σὰ νὰ θέλουν νὰ δαγκώσουν τὰ πουλάκια. Στὴν ἄλλη πόρτα ἀπὸ βασίλεμα ἡλιοῦ κανένα μέτρο ψηλότερα ἀπ' τὸ πλάκωμα εἶναι τοιχισμένη τετράγωνη γαλαζόπετρα δουλεμένη. Ἐδῶ ἔβαλε τὴν πιὸ μεγαλύτερη τέχνη πὸν μποροῦσε νὰ βάλῃ ὁ τεχνίτης. Ἐφκείασε σταυρὸ μὲ τρεῖς ἄλλους σταυροὺς κολλημένους στὶς ἄκρες του. Κανένα στράβωμα, κανένα παρασκάλισμα δὲ λείει πὼς ὁ πρωτομάστορας πρώτη φορά ἤθελε νὰ δείξῃ τὴν τέχνη του.

Τὰ χρήματα δὲ θάφταναν φαίνεται νὰ μπερδευτοῦν μὲ χτίριο σὰν τὰ παλιὰ τὰ βυζαντινά. Κουμπέδες καὶ παρακουμπέδες καὶ τσακίσματα καὶ θόλοι, εἶναι ἓνα σωρὸ πράματα πὸν θέλουν τὸν ἄνθρωπό τους νὰ τὰ κάμῃ, μὰ καὶ μονέδα πρέπει νὰ κόβῃς γιὰ νὰν τὰ πετύχῃς. Ἐδῶ κι οἱ παράδες θὰ ἦταν μετρημένοι, μὰ κι ὁ τεχνίτης ὄχι κείνος πὸν θὰ τὰ κατάφερε. Καὶ μόλα ταῦτα ὁ πρωτομάστορας προσπάθησε νὰ μᾶς δείξῃ πὼς δὲν εἶναι δὰ κι ὀλοτέλα ἀνήξερως ἀπ' τὴ παλιὰ τέχνη στὰ σχέδια. Γιὰ νὰ δώσῃ ἀέρα στὸ χτίριο ἀπ' τὸ μέρος τ' Ἁγίου Βήματος τ' ἔφκείασε μὲ καλκάνι. Στὴ μέση του μιὰ φανεστρα ὀλοστρόγγυλη ρίχνει τὸ φῶς τοῦ ἡλιοῦ στὴν ἐκκλησία μέσα. Ἐτσι φαίνεται πιὸ ψηλὸ ἀπὸ μακρυνά, κι ὄντας ξαγναντᾶς ἀπ' τ' Ἀρτοτινό, λὲς πὼς ὁ ἴδιος ὁ Αἰ-Γιάννης στέκεται περήφανα ἐκεῖ πέρα καὶ κοιτάζει μὲ τὸ ἓνα μάτι γύρω, τὰ χωράφια του, τὰ πουρκά του, τὰ μελίσια του, τὸ πᾶσα ἓνα πὸν ὀρῖζει σὰν «νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ του», ὅπως λένε στὴν Ἀρτοτινα.

Καὶ μπαίνει μέσα στὴν ἐκκλησία. Σήμερα ἀραδίζουν ἀπὸ τὴν καινούρια πόρτα π' ἀνοίξε τὸ χωριὸ τὴν ἀπάνω

μεριά κατὰ τὸ Νοτιά.—Στὸ παγγύρι μπαίνουν ἀπὸ τούτην τὴν πόρτα καὶ βγαίνουν ἀπ' τὴ βορεινή, γιὰ νὰ μὴ σκάσουν ἀπ' τὴν πολυκοσμία.—Τίποτα ἄλλο ἔξδν ἀπὸ τὶς εἰκόνες δὲ σὲ κάνει νὰ θαμάσης ἀπ' ὅσα βλέπεις μέσα στὴν ἐκκλησία. Τὸ ταβάνι, τὸ πλακόστρωμα, τὸ τέμπλο, τὰ ἀσπίσματα, ὅλα εἶναι νέα. Μονάχα οἱ εἰκόνες εἶναι παλιές. Ζωγραφισμένες πάνω σὲ ξύλο ὡς τὴ μέση (μποῦστο). Πολὺ γερὸς τεχνίτης φαίνεται αὐτὸς ποὺ τὶς ζωγράφησε. Ξακολουθαίει τὴν παλιὰ βυζαντινὴ παράδοση στὸ ζωγραφίσμα. Τὰ μάτια τῶν ἁγίων σὲ κοιτάζουν σοβαρὰ σὰν νὰ σὲ μαλώνουν. Ἐνας φόβος πιάνει τὴν ψυχὴ σου, ὄντας κοιτάξεις τὴ λυπημένη μορφὴ τ' Ἀϊ-Γιάννη. Λὲς καὶ σοῦ λέει: δὲ βλέπεις ποὺ μοῦ κοψαν τὸ κεφάλι! Τὸ κρατῶ στὰ χέρια γιὰ νὰ σοῦ δείξω, τί παθαίνει ὁ ἄνθρωπος ποὺ λέει ἴσια τὴν ἀλήθεια· μὰ καὶ πῶς δὲν πρέπει νὰ λιγαψυχᾷ ἀντικρύζοντας αὐτὸν τὸ κίνδυνο. Ἀσημένιο στεφάνι στολίζει τὸ κομμένο κεφάλι. Ἀσημένια καντύλια κρεμιοῦνται μπροστὰ στὰ κεφάλια ὄλων τῶν ἁγίων. Πιὸ ὠχρὸς κάνει τὶς εἰκόνες τὸ λίγο φωτάκι τοῦ λαδιοῦ ποὺ πέφτει ἀπάνω τους,

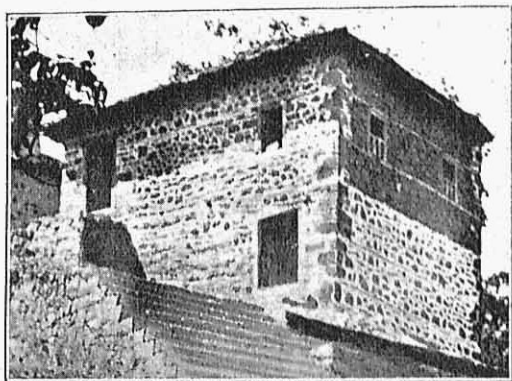
Ποιὸ χέρι ἔρριξε τὸ χρῶμα πάνω στὸ ξύλο, πῶς μορεῖ νὰ τὸ μάθουμε; Ὁ κονογράφος μονάχα τ' ὄνομα κείνων, ποὺ ἔβαλαν τὶς παράδες γιὰ νὰ τὶς κἀνῃ, ἔγραψε καὶ διαβάζουμε: «Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Γεωργίου Ἀναγνώστη Μπαμπαλῆ Κωστάριτσα 1812», κάτω στὸ περβάζι τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας. «Διὰ ἐξόδων Γεωργίου Μπαμπαλῆ 1812», στοῦ Χριστοῦ τὴν εἰκόνα. «Διὰ ἐξόδων Γεωργίου Ἀναγνώστη Μπαμπαλῆ, Γεωργίου Βασιλείου Πενταγιούς», στὸν Πρόδρομο. Καὶ: «Διὰ ἐξόδων 1812» —ποιανοῦ;— στὴ βάση τῆς εἰκόνας τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ὁ γνωστὸς προύχοντας τῆς Κωστάριτσας Μπαμπαλῆς λοιπὸν ἔβαλε τὸν παρὰ καὶ ἕνας ἄγνωστος μάστορας τὸ πινέλο καὶ τὰ χρώματά του.

Ποιὸς ἔφερε πόρες γονάτισε μπροστὰ στὶς ἴδιες εἰκόνες ποὺ βλέπουμε καὶ ὁ Θανάσης Διάκος! Πόσα θὰ εἶχαν νὰ μᾶς ποῦνε, ἂν ξάφνω ἀνοιγαν τὸ πάντα κλεισμένο ἀπ' τὸ μυστήριο στόμα τους! Αὐτὸ ποὺ σὲ κάνει νὰ τρέμῃς καὶ

ἄθελα νὰ ξεσπᾶς σὲ προσευχή, ἅμα σταματήσης τὸ βῆμα σου μπροστὰ στὸ κονοστάσι τ' Ἀϊ-Γιάννη.

Καὶ σὲ θέλω νὰ μῶρθης στὶς 29 τ' Αὐγούστου ἐδῶ πέρα! Νὰ κοιτάξης πάνω ἀπ' τὴν καινούρια τὴν πόρτα μιὰ ματιά! Νὰ ἰδῆς τὸ μερμήγκι τὶς γυναῖκες νὰ πιάνουν ὀρθὲς τὰ σκαλάκια ποὺ σιαπάνω σιαπάνω ἀνεβαίνουν τὸ πλαγάκι γιὰ νὰ κρατήσουν τὸ «κελλὶ τοῦ Διάκου»¹. Ἀρτοτινές, Σι-

Τὸ κελλὶ τοῦ Διάκου.

στινές μὲ τ' ἄσπρα φακιόλια, Παλονκοβίτισσες μὲ τὶς κεντιστὲς ποδιές, Ἀμπλιανίτισσες μὲ τὰ φέσια στὸ κεφάλι, ξενοχωρίτισσες ἄλλες μὲ λογιῶν λογιῶν ντυμασιές καὶ κεντίδια! Καὶ νὰ θαρρεῖς, πὼς βλέπεις μπροστὰ σου ἓνα περιβόλι μὲ χίλιω εἰδῶν λουλούδια ποὺ σκορπίζουν τὴ θεϊκὴ εὐωδία τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀθάνατης λαϊκῆς παράδοσης! Μιὰ μυστικὴ λατρεία ἄπιαστη ἀπ' τὸ νοῦ λὲς καὶ γίνεται δῶ πέρα. Οἱ ταμένες ζώνουν τρεῖς δίπλες τὸν Ἀϊ-Γιάννη μὲ τὰ ζῶσματα πῶχουν φερμένα. Ἡ μιὰ ξετυλίγει τὸ ζῶσμα

¹ Ἐνα ἀπ' τὰ παλιὰ κελλιά τοῦ μοναστηριοῦ ποὺ μπάλωσαν φέτος τοὺς τοίχους του γιὰ νὰ μὴ γκρεμισθῇ.

της και μπήγοντας ξυλένια καρφιά στὸν τοῖχο ἔρχεται τὸν πρῶτο της γύρο· ἄλλη φέρνει τὴ δεύτερη γύρα· τρίτη, γιὰ τρίτη φορὰ ξεδιπλώνει. Ἄλλη μαζεύει γυρίζοντας τὴν ἐκκλησία τὸ κίτρινο αὐτὸ ψυχοκέρι. Καὶ μιὰ τῶφκειασε μεγάλη λαμπάδα νὰ τὸ κάψῃ μπροστὰ στὸν Ἁϊ-Γιάννη. Κι ἄλλοι μταινοβγαίνουν τὶς πόρτες κρατώντες τὶς μεγάλες λαμπάδες ποὺ θανάφουν σκουντεῖς με σκουντῶ σε μὲ τὶς πλάτες ν' ἀνοίξουν τὸ διάβα νὰ περάσουν. Ἀνατριχιάζει τὸ κορμί σου καὶ νὰν τὸ βάλῃς ἀκόμα στὸ νοῦ σου πὼς τόσες χιλιάδες μάτια μὲ σέβας κοιτᾶνε κατ' ἀπάνω στὸν Ἁϊ-Γιάννη τὴν ὥρα ποὺ οἱ παπάδες κάνουν τὴ λειτουργία μέσα. Τὸ αἶμα ἀνεβαίνει στὴν κορφή στὸ κεφάλι ὄντας σὰν ἀπόφρανος μακρονδὸς ἀκούονται οἱ ψαλμοδιὲς τῶν ψαλτάδων κι οἱ γλυκιῆς φωνῆς τῶν παπάδων ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

Ἄλλο νὰ κοῦς κι ἄλλο νὰ βλέπῃς. Ἄλλο νὰ διαβάξῃς κι ἄλλο νὰ θωρῆς. Τὸ τί γίνεται ὅταν τὸ ἀσημένιο κουτὶ τ' Ἁϊ-Γιάννη τὸ φέρνουν γύρα στὸν κόσμο γιὰ νὰ φιλήσῃ τὸ φλωροκαπνισμένο ἀσημωμένο χέρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ ρίξῃ τὸν ὀβολό του, μόνον τὰ ἴδια τὰ μάτια σου μποροῦν νὰ τὸ ποῦνε.—Βοήθειά σας Ἀφέντης Ἁϊ-Γιάννης καὶ τοῦ χρόνου! χιλιάδες φορὲς τὸ λένε οἱ πιτροποὶ τῆς ἐκκλησίας κι ὁ παπᾶς ποὺ τὸ κρατάει. Σὰ μελισσιοῦ βόγγος ἀκούεται ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὰ πλάϊα· σὰν τὴ μελιγκούσα κουνιέται κεῖνο τὸ πλῆθος. Σὰν κῦμα ξεσπάει πάνω «στ' ἁλώνι» ὄντας ἀπολύση ἢ ἐκκλησία.

Βιολιά, κλαρίνα, λαγοῦτα, τούμπανα καραμοῦζες, χορός, τραγοῦδια, χορευτάδες, χορευτούδισσες, κεράσματα, χρονοπολίσματα, ὅλα γίνονται μαλλιὰ κουβάρια γιὰ νὰ μπῆ ἢ τελεία τοῦ παγγυριοῦ τ' Ἁϊ-Γιάννη. Πόσες φορὲς νὰ εἶδε μὲ τὰ μάτια του αὐτὸ τὸ ὄνειρο ὁ Θανάσης Διάκος; Πόσες φορὲς νὰ χόρευε καὶ νάδειξε τὴ λεβεντιά του πάνω «στοῦ μοναστηριοῦ τ' ἁλώνι»; Πολλές· χωρὶς ἄλλο πολλές.

Κι αὐτὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς ἐξάπαντος θὰ εἶχε στὸ νοῦ του, ὄντας ἀπάντησε στὸν Ὁμῆρ Βρωῦνη τὸ: «Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θενὰ πεθάνω». Κι ἀλήθεια Γραικὸς ἀπέθανε.